

Soma ve Ermenek'te Meydana Gelen Kazalar Büyük Endüstriyel Kaza Sayılmakta Mıdır?

Boray UĞRAŞ

Sosyal Güvenlik Denetmeni,
İnsan Kaynakları ve Örgütsel Değişim Uzmanı

I.GİRİŞ

Türkiye jeolojik dönemlerden III. zamanın sonu IV. zamanın başlarında Anadolu yarımadasının kıta hareketleri sonucu toptan yükselmesi ile oluşmuş maden rezervleri bakımından zengin bir ülkedir. 13 Mayıs 2014'te Soma Eyzekdeki maden işletmesinde ve 28 Ekim 2014'te Ermenek ilçesi Güneyyurt-Enne mevkiinde meydana gelen kazalarla ülke gündemi sarsılmış, yazılı ve görsel medyada Türkiye'de artık iş cinayetleri olarak algılanmaya başlanan kazalar günlerce tartışılmıştır. Türkiye'de yıllar içinde iş kazaları kantitatif olarak azalmakla birlikte sosyal güvenlik bilincinin yaygınlaşması kamuoyunu bu alanda daha hassas hale getirmiştir. Gündelik dilde makale başlığındaki anlatım okuyucuya ilginç gelebilir. İnsanlar meydana gelen kazaları pekala büyük bir kaza olarak nitelendirecektir. TÜİK verilerine göre 2013 yılında sektörler itibarıyla en çok iş kazası sırasıyla madencilik ve taş ocaklığı, tünel ve kanalizasyon yapımı ve inşaat sektörlerinde yaşanmıştır. Anayasanın 168 inci maddesine göre madenler devletin hüküm ve tasarrufu altındadır, özel mülkiyete konu olamazlar, ruhsata istinaden idarenin tek taraflı düzenleyici işlemleriyle işletilirler. Genelde rödövens sözleşmesiyle¹ işletilen madenlerde 1941 yılından beri meydana gelen kazalarda yaklaşık 3000 kişi hayatını kaybetmiş, 100.000 kişi ise yaralanmıştır. Türkiye'de maden kazalarının nedenlerine bakıldığında göçük altında kalma, grizu patlaması ve yangın ilk sıralarda yer almaktadır. Soma Eyzek maden ocağında meydana gelen kazanın açıkta bulunan kömür bloklarının oksijenle reaksiyona girmesi sonucu tutuşması, akabinde 10 dakika içinde işçilerin büyük bir bölümünün karbonmonoksit zehirlenmesi sonucu vefat ettikleri Meclis Araştırma Komisyonu raporunda açıklanmıştır. Ermenek'teki kaza ise yan galeride bulunan sondaj kuyularındaki yer altı suyunun çalışılan maden galerilerine ilerlemesi akabinde işçilerin boğulmasıyla neticelenmiştir.

Genel olarak iş sağlığı ve güvenliği alanında alınması gerekli tedbirler 1973 tarihli İş Sağlığı ve Güvenliği Tüzüğü ile çeşitli yönetmelik ve tebliğlerle yürütülmeye çalışılmış, mevzuat eksikliği Avrupa Birliği'nin iş sağlığı ve güvenliği alanındaki müktesebatının Türkçeye çevrilmesiyle oluşturulan 20/06/2012 tarihli ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve kırktan fazla yönetmelik yürürlüğe konularak giderilmiştir.

Bu çalışmamızda, ilk olarak iş sağlığı ve güvenliğinin yasal metinlerine temas ettikten sonra Türkiye'deki iş sağlığı ve güvenliği düzenlemelerini anlatacağız. Son olarak yaşanan olaylardan yola

¹ 6098 sayılı Borçlar Kanununun 270 v.d. maddelerinde hasılat kirası olarak tanımlanan bu tür sözleşmelerde madeni işleten rödövensçi ruhsat sahibine ton başına belli bir yüzde üzerinden kira öder, ruhsat sahibi işyerinde fenni nezaretçi bulundurmakla yükümlüdür, madendeki iş sağlığı ve güvenliğinden rödövens sahibi sorumludur, ruhsat sahibi ile rödövensçi arasındaki bağ Yargıtayca asıl işveren-alt işveren olarak nitelendirilmemektedir.

çıkarak büyük endüstriyel kaza kavramı çerçevesinde maden kazalarını yalın bir dille hukuki perspektiften inceleyerek öneriler geliştireceğiz.

Anahtar Kelimeler : Büyük Endüstriyel Kaza, Rödövens Sözleşmesi, Siğınma Odası, Domino Etkisi.

I. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN YASAL BOYUTU ve GÜNCEL GELİŞMELER

Türkiye'nin tarafı olduğu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 2/I maddesinde herkesin yaşama hakkına sahip olduğu ve bunun hangi durumlarda sınırlandırılmasının taraf devletlerce kanunla gösterileceği anlatımını bulur. Yaşama hakkı çekirdek haklar kategorisinde tanımlanmış, yaşama hakkının zedelendiği durumlarda diğer hakların anlamını yitireceği içtihatla geliştirilmiştir. Kanun koyucu 1982 Anayasanın 17/I maddesinde herkesin yaşama hakkında sahip olduğunu, maddi ve manevi varlığını koruma, geliştirme hakkının bulunduğunu deklare etmiş, 56/I maddesinde herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu belirtmiş, maddenin II. fıkrasında ise çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemenin hem devletin hem de vatandaşların görevi olduğunu belirtmiştir. Bu anlatıma bağlı olarak kanun koyucu çevre sağlığının korunması için 2872 sayılı Çevre Kanununu çıkarmış, iş sağlığı ve güvenliği alanındaki yasal boşluğu 20/06/2012 tarih ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununu kabul ederek sona erdirmiştir. Uygulamada işverenlere/kamu kurum ve kuruluşlarına yol göstermesi bakımından birçok yönetmelik, tebliğ ve diğer düzenlemeler yapılarak uygulamanın esasları belirlenmiştir. 4857 sayılı kanundaki iş sağlığı ve güvenliği hükümleri 6331 sayılı kanuna aktararak yürürlükten kaldırılmıştır.

6331 sayılı kanunun 4 üncü maddesinde işverenler, çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğu, mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dâhil her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapacaktır. Ayrıca işverenler ;

İşyerinde alınan iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerine uyulup uyulmadığını izleyecek, denetleyecek ve uygunsuzlukların giderilmesini sağlayacak, risk değerlendirmesi yapacak veya yaptıracaktır. Çalışana görev verirken, çalışanın sağlık ve güvenlik yönünden işe uygunluğunu göz önüne alacaktır. Yeterli bilgi ve talimat verilenler dışındaki çalışanların hayati ve özel tehlike bulunan yerlere girmemesi için gerekli özeni gösterecektir. İşyeri dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan hizmet alınması, işverenin sorumluluklarını ortadan kaldırmamaktadır. Çalışanların iş sağlığı ve güvenliği alanındaki yükümlülükleri işverenin sorumluluklarını ortadan azaltmayacaktır. İşverenler iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin maliyetini çalışanlara yansıtamayacaktır.

Madencilik sektörünün iş sağlığı ve güvenliği yönünden düzenlenmesi için Çalışma Bakanlığı Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliğini² yayımlamış, Soma ve Ermenek kazalarından sonra bu yönetmelikte değişiklik yaparak literatürde hayat hattı (kaçış hattı veya koridoru) olarak bilinen oksijenli ferdi kurtarıcı değişim veya dolum istasyonlarını³ zorunlu tutmuştur. Burada belirtelim ki, kazaların kamuoyunda güncelliğini yitirmesiyle birlikte Türkiye 176 sayılı ILO'nun Maden İşyerlerinde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesini sessiz sedasız onaylayarak iç hukukunun bir parçası haline

² 19/9/2013 tarih ve 28770 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

³ 10/03/2015 tarih ve 29291 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

getirmiştir.⁴ Kanun koyucu daha sonra kamuoyunda torba kanun olarak bilinen 6552 sayılı kanunun 7. maddesiyle İş Kanununun 63/1-c,2 maddesini değiştirerek madenlerin yer altı işlerinde çalışan işçilerin haftalık çalışma süresini **01/01/2015** tarihinden itibaren **en çok 36 saat**, günlük çalışma süresini ise **en çok 6 saat** olarak belirlemiştir.⁵ . Madenlerin yer altı işyerlerinde günlük ve haftalık azami çalışma saatleri 6-36 şeklinde düzenlenmişken kanun koyucu bununla yetinmemiş ve bir değişiklik daha yaparak 6645 sayılı kanunun 36 ıncı maddesiyle 4857 sayılı kanunun 63/I inci fıkrasındaki maden işyerlerinin yer altı işlerindeki **günlük en çok çalışma süresini 7.5, haftalık en çok çalışma süresini 37.5 saate yükseltmiştir.**⁶ Kanun koyucu meydana gelen büyük maden kazalarına karşı etkili önlemler geliştirmeye başlamıştır. Bunlardan en önemlisi 6645 sayılı kanunun 3 üncü maddesiyle 6331 sayılı kanuna eklenen 25/A maddesiyle ölümlü iş kazası meydana gelen maden işyerlerinin kusurlu bulunan işverenleri mahkeme kararıyla iki yıl süreyle kamu ihalelerine katılmaktan 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanununun 26 ıncı maddesinin ikinci fıkrasında sayılanlarla birlikte yasaklanacaktır. İlâveten kararın bir örneği işverenin siciline işlenmek üzere Kamu İhale Kurumuna gönderilecek ve Kurumun internet sayfasında ilan edilecektir. Yine 6331 sayılı kanuna 26/I-ö bendi eklenerek yer altı maden işletmelerinde çalışanların buldukları yeri ve giriş çıkışlarını gösteren takip sistemini kurmayan işverenlere çalışan başına beşyüz lira idari para cezası uygulanacak, 50 ve üzeri işçi çalıştıran çok tehlikeli sınıftaki maden işyerlerine sözü edilen yaptırım % 200 artırılarak uygulanacaktır.

Kanun koyucu ödül/ceza sisteminden yola çıkarak ölümlü iş kazalarıyla mücadele etmek için teşvik sistemini getirmiştir. 6645 sayılı kanunun 25 inci maddesiyle 4447 sayılı kanuna ek madde 4 ilave edilerek 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında çok tehlikeli sınıfta yer alıp ondan fazla çalışanı bulunan ve üç yıl içinde ölümlü veya sürekli iş göremezlikle sonuçlanan iş kazası meydana gelmeyen işyerlerinde çalışanların işsizlik sigortası işveren payı teşvik olarak bir sonraki takvim yılından geçerli olmak üzere ve üç yıl süreyle %1 olarak alınacaktır. Ölümlü veya sürekli iş göremezlikle sonuçlanan iş kazası meydana gelmesi hâlinde takip eden aydan itibaren bu teşvik uygulamasına son verilecektir. İşverenler koşulları tekrar sağladıkları ve talepleri hâlinde teşvikten yeniden faydalanacaktır. Türkiye genelinde birden fazla tescilli çok tehlikeli sınıfta yer alan işyeri bulunan işverenlerin 5510 sayılı kanunun 4/a maddesi kapsamında çalışan toplam işçi sayısı esas alınacaktır.

Teşvikten yararlanan işverenlerden meydana gelen iş kazalarını bildirmeyenler, iş kazasının meydana geldiği tarihten itibaren yararlandıkları primleri yasal faizi ile birlikte geri ödeyecekler ve bu teşvikten beş yıl süre ile yasaklanacaklardır. Haklarında yasaklama kararı verilen tüzel kişilerin şahıs şirketi olması hâlinde, şirket ortaklarının tamamı hakkında; sermaye şirketi olması hâlinde ise sermayesinin yarısından fazlasına sahip olan gerçek veya tüzel kişi ortaklar hakkında yasaklama kararı verilecektir. Haklarında yasaklama kararı verilenlerin gerçek veya tüzel kişi olması durumuna göre; ayrıca bir şahıs şirketinde ortak olmaları hâlinde bu şahıs şirketi hakkında, sermaye şirketinde ortak olmaları hâlinde ise sermayesinin yarısından fazlasına sahip olmaları kaydıyla bu sermaye şirketi hakkında aynı şekilde yasaklama kararı verilecektir.

Burada belirtmek istediğimiz bir başka olumlu gelişme çalışanlarda mesleki yeterlilik belgesi aranmasının yasal hale getirilmesidir. 5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kanununa ilave edilen Ek madde 4

⁴ 04/12/2014 tarihinde 6580 sayılı kanunla kabul edilen sözleşme 12/12/2014 tarih ve 29203 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

⁵ Akyiğit, 2014, s. 22.

⁶ 4/4/2015 tarihinde kabul edilen 6645 sayılı kanun 23/4/2015 tarih ve 29335 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

ile tehlikeli ve çok tehlikeli işlerden olup, Mesleki Yeterlilik Kurumunca standardı yayımlanan ve Bakanlıkça çıkarılacak tebliğlerde belirtilen mesleklerde, tebliğin yayım tarihinden itibaren on iki ay sonra 5544 sayılı kanunda belirtilen esaslara göre meslekî yeterlilik belgesine sahip olmayan kişiler çalıştırılmayacaktır. 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununa göre ustalık belgesi almış olanlar ile Millî Eğitim Bakanlığına bağlı meslekî ve teknik eğitim okullarından ve üniversitelerin meslekî ve teknik eğitim veren okul ve bölümlerinden mezun olup, diplomalarında veya ustalık belgelerinde belirtilen bölüm, alan ve dallarda çalıştırılanlar için meslekî yeterlilik belgesi şartı aranmayacaktır. Mesleki yeterlilik belgesi ile ilgili denetimler iş müfettişlerince yapılacaktır. Belirtilen hükümlere aykırı davranan işveren veya işveren vekillerine Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürü tarafından her bir çalışan için beş yüz Türk lirası idari para cezası verilecek, verilen idari para cezaları tebliğinden itibaren bir ay içinde ödenecektir. Tehlikeli veya çok tehlikeli işyerleri için mesleki yeterlilik belgesinin istenmesi ölümlü iş kazalarının azaltılması yönünde atılmış çok önemli bir adım olarak telakki edilmektedir.

Meydana gelen kazaların kamuoyunda yarattığı hassasiyet dikkate alındığında kanun koyucu madenci yakınları için özel düzenleme yapmak durumunda kalmıştır. 6645 sayılı kanunla 5510 sayılı kanuna geçici 59 uncu madde eklenerek 13/5/2014-28/10/2014 arasında meydana gelen maden kazalarında hayatlarını kaybeden madencilerin hak sahiplerine 5510 sayılı kanunun 32/II-a bendindeki sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısı dikkate alınmaksızın aylık bağlanacaktır.

Daha önce meydana gelen maden kazalarında yaşamını yitirmiş madencilerin yakınlarını da ihtiva eden, 2003 yılından itibaren maden kazalarında yaşamını yitirmiş madenci yakınlarını sisteme dahil edip sosyal güvenceye kavuşturmak için 5510 sayılı kanuna geçici 66 ıncı madde eklenerek 10/6/2003 (dâhil) tarihi ile 13/5/2014 tarihi arasında kömür ve linyit madenlerinin yer altı işlerinde meydana gelen iş kazası sonucunda ölen sigortalıların genel sağlık sigortası primi dâhil kendi sigortalılığı nedeniyle prim ve prime ilişkin her türlü borçları terkin edilecek ve ölüm tarihindeki sigortalıya ilişkin şartlar aranmaksızın hak sahiplerine aylık bağlanacaktır. Bu şekilde bağlanan aylıklara ilişkin primlerin eksik olan kısmı Maliye Bakanlığınca karşılanacaktır. Gelir ve aylıkların hesaplanması ile hak sahiplerine paylaşılmasında sigortalının ölüm tarihinde yürürlükte olan kanun hükümleri esas alınacaktır.

2008 Ekim ayı başından önce ölen sigortalının hak sahibi eş ve çocuklarından artan hisse bulunması hâlinde ana ve babaya 506 sayılı kanunun mülga maddelerindeki hükümler uygulanacak, bu tarihten sonra ölen sigortalının ana ve babasına ise 5510 sayılı kanunun 34/I- (d) bendinde belirtilen her türlü kazanç ve irattan elde etmiş olduğu gelirinin asgari ücretin net tutarından daha az olması ve diğer çocuklarından hak kazanılan gelir ve aylıklar hariç olmak üzere gelir ve/veya aylık bağlanmamış olması şartları aranmaksızın gelir ve/veya aylık bağlanacaktır.

Belirttiğimiz ek/özel düzenlemeler kapsamında yazılı istekte bulunan hak sahiplerinin gelir ve aylıkları, maddenin yürürlüğe girdiği tarihi takip eden ay başından başlatılacak ve bağlanan gelir ve aylıklar için geriye dönük herhangi bir ödeme yapılamayacaktır.

Madenlerin yer altı işletmelerinde çalışırken kaza sonucu vefat eden işçilerin haklarının korunması için atılmış adımlardan bir diğeri 4857 sayılı kanunun 112 inci maddesine bir fıkra eklenerek 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu ile 3213 sayılı Maden Kanunu kapsamında rödövan sözleşmeleri çerçevesinde yer altı maden işletmeciliği yapan şirketlere ve ortaklarına ait malların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından el konulması veya takip yoluyla satışından elde edilen gelirler evvela rödövan sözleşmesi kapsamında sözü edilen şirketlerde çalışmış olan işçilerden, iş

sözleşmeleri kıdem tazminatını hak edecek şekilde sona ermiş olanların kıdem ve ihbar tazminatları ile izin, fazla çalışma ve diğer ücret alacaklarının ödenmesinde kullanılacaktır. Bu ödemeler Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından ilgililerin hesaplarına yatırılmak suretiyle gerçekleştirilecek, ödemeye esas bilgi ve belgeler işçinin son çalıştığı işvereni tarafından Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna teslim edilecektir. İşçinin vefatı halinde 1475 sayılı kanununun 14 üncü maddesine göre kıdem tazminatını hak sahipleri alacaktır. Bu durumda rödövanşçı şirketten elde edilen gelirin evleviyetle işçi ve/veya yakınlarına kıdem tazminatı ve diğer parasal hak olarak ödenmesi yaşanacak mağduriyetleri azaltabilecektir.

Düzenlemeler bununla sınırlı kalmamış Avrupa Birliğinin 9/12/1996 tarihli ve 96/82/EC sayılı Konsey Direktifine uygun olarak Bakanlık Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkında Yönetmeliği⁷ yayınlanmıştır.

II. MADENCİLİK SEKTÖRÜNÜN BÜYÜK ENDÜSTRİYEL KAZALARIN ÖNLENMESİ VE ETKİLERİNİN AZALTILMASI HAKKINDA YÖNETMELİK KARŞISINDAKİ DURUMU

Somada meydana gelen kazada 301 işçi Ermenek'te ise 18 işçi yaşamını yitirmiştir. Kazanın bu derece büyük maddi ve manevi zarara neden olması karşısında makale başlığında belirttiğimiz soruyu sormak durumundayız. Acaba Soma ve Ermenek'te meydana gelen kazalar hukuken büyük bir endüstriyel kaza⁸ sayılmalı mıdır? Bu soruyu yukarıda belirttiğimiz yönetmelik çerçevesinde inceleyeceğiz.

Büyük Endüstriyel Kazalar Hakkında Yönetmelik (kısaca BEKY olarak adlandıracağız) 3/I maddesinde ;

- a) Türk Silahlı Kuvvetlerindeki kıta, karargâh ve kurumlara,
- b) İyonlaştırıcı radyasyon faaliyetlerine,
- c) Yönetmeliğin bir ve iki nolu eklerinde belirtilen miktarda ve cinsten tehlikeli madde bulundursalar dahi;
  - 1) Tehlikeli maddelerin bu yönetmelikle kapsanan kuruluşların sınırlarının dışında karayolu, demiryolu, kıta içi su yolu, deniz veya hava yoluyla taşınmasına,
  - 2) Tehlikeli maddelerin kuruluş sınırları dışında bir boru hattıyla taşınmasına,
  - ç) Madenlerde, taş ocaklarında ve sondaj kuyusu vasıtasıyla minerallerin ve hidrokarbon bazlı doğal maddelerin **aranması ve çıkarılması** faaliyetlerine,
  - d) Denizde, minerallerin ve hidrokarbon bazlı doğal maddelerin aranması, çıkarılması ve işlenmesi ile ilgili faaliyetlere,
  - e) Düzenli atık depolama sahalarına uygulanmayacaktır.

İstisna hükmünün istisnası olarak nitelendireceğimiz m.3/II-b alt bendinde madenlerde, taş ocaklarında ve sondaj kuyusu vasıtasıyla minerallerin ve hidrokarbon bazlı doğal maddelerin **işlenmesi ve depolanması** faaliyetlerine ise sözünü ettiğimiz yönetmeliğin uygulanacağı anlatılmaktadır. Diğer bir deyişle, bir maden işletmesinde tenörü yüksek madenin aranması/çıkarılması

⁷ 30/12/2013 tarih ve 28867 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanmış olup 01/01/2017 tarihinde bütünüyle yürürlüğe girecektir.

⁸ Büyük endüstriyel kaza herhangi bir kuruluşun işletilmesi esnasında, kontrolsüz gelişmelerden kaynaklanan ve kuruluş içinde veya dışında çevre ve/veya insan sağlığı için anında veya daha sonra ciddi tehlikeye yol açabilen bir veya birden fazla tehlikeli maddenin sebep olduğu büyük bir yayılım, yangın veya patlama olayını anlatır.

(yer altı işleri) yönetmeliğin kapsamına alınmamış fakat madenin işlenmesi/depolanması (yer üstü işleri) ise yönetmelik kapsamında değerlendirilmiştir. Yönetmeliğin kapsam maddesinde ise kimyasal proseslerle çalışan işletmelerde meydana gelebilecek kazaların alındığını, inşaat, tünel ve kanalizasyon yapımı gibi riskli sektörlerin dışında bırakıldığını görüyoruz.

İşletmeci/işyeri sahipleri büyük kazaları önlemek ve büyük bir kazanın meydana gelmesi durumunda, bunların etkilerini çevreye ve insanlara en az zarar verecek şekilde sınırlamak için gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. İşletmecinin kuruluş dışındaki uzman kişi veya kurumlardan hizmet alması işletmecinin sorumluluklarını ortadan kaldırmamaktadır.

Alt ve üst seviyeli işletmeciler büyük kazaların önlenmesi için kantitatif risk değerlendirmesi yapmakla yükümlü tutulmuştur (BEKY.8/I). Kantitatif risk değerlendirmesi sırasında ;

- a) Tehlikeli kimyasalların sınıflandırılması, bu kimyasalların miktarları ve karşılıklı etkileşimleri.
- b) Kimyasal maruziyetin insan ve/veya çevre açısından değerlendirilmesi,
- c) Patlayıcı ortamlar ve bu ortamların kalıcılığı, patlayıcı ortam sınıflandırması ve bu alanlarda kullanılacak ekipmanların uygunluğu,
- ç) Proses içerisindeki tehlikeli ekipmanların belirlenmesi ve gruplandırılması.
- d) Proses tehlikeleri ile proses ekipmanlarının ve/veya enstrümanlarının karşılıklı etkileşimleri,
- e) Proses enstrümanlarının ve acil durum kapatma sistemlerinin güvenilirlik değerlendirmesi ve sertifikasyonu,
- f) Bakım ve onarım işlerinde güvenilirlik verisi,
- g) Güvenilirlik merkezli gerçekleştirilecek bakım ve risk temelli kontrol yöntemleri,
- ğ) Büyük kaza senaryolarının kök neden ve sonuç analizi,
- h) Geçmişte yaşanan kazalar ve bu kazaların nicel tekrarlanma olasılıkları,
- ı) İnsan hataları ve güvenilirlik analizi dikkate alınmalıdır.

İşletmeci/işyeri sahipleri, kantitatif risk değerlendirmesine göre belirlediği tehlikeli ekipmanlar için senaryolaştırılan her bir büyük kazanın her türlü sonucunun meydana gelme frekansını $1 \times 10^{-4}/\text{yıl}$ (0,0001) seviyesine veya bu seviyeden daha küçük bir seviyeye indireceklerdir (BEKY.9/I).

İşletmeci/işyeri sahipleri uygulama süresinde güvenlik raporu, dahili acil durum planı, işletme dışından gelebilecek tehlikeleri önlemek için harici acil durum planı yaparak Çalışma Bakanlığı ile diğer kurum ve kuruluşlara onaylatacaktır.

III. BÜYÜK BİR KAZA SONRASINDA İŞLETMECİ TARAFINDAN SAĞLANMASI GEREKLİ BİLGİLER

İşletmeci, büyük bir kaza meydana geldiğinde durumu mümkün olan en kısa sürede en uygun araçlarla Valilik ve Belediye Başkanlığı başta olmak üzere Başbakanlık AFAD Yönetimi Başkanlığını, Türkiye Halk Sağlığı Kurumunu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Çalışma Bakanlığını derhal haberdar edecektir. Bu bildirimde işletmeci sözünü ettiğimiz kazayla ilgili;

- 1) Kazanın oluşumu ve gelişim seyri,
- 2) İlgili tehlikeli maddeler ve miktarları,
- 3) Kazanın insan ve çevre üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi için gerekli olan mevcut verileri,

4) Alınan acil durum önlemlerini bildirecektir. Bir bakıma ülkemizde geçmiş yıllarda afet yönetiminde yaşanan karmaşanın buradaki afete benzer bir olayda düzene kavuşturulduğunu, bir kriz masası oluşturulduğunu, yetki ve görevlerin tanımlandığını görmekteyiz. (BEKY.18/I).

IV. DOMİNO ETKİSİ

Kimyasal ve tehlikeli maddelerle çalışan işletmelerde meydana gelecek büyük bir kazanın hemen önlenmesi haliyle daha güç şartlarda gerçekleşecektir. Yanyana veya komşu olacak şekilde bitişik olan işletmeler topluluğundaki bu tür kazalar hemen yayılma ve daha büyük alanlarda etkisini gösterme eğilimindedir. Böyle bir durumda işletmeciler grupları İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü tarafından belirlenerek bir plan yapılacak ve işletmeciler grupları arasında bilgi alış-verişi sağlanacaktır. İşletmeler topluluğunun birbirinden haberdar olması sağlanacaktır. Alınan önlemler ve yapılan planlarla ilgili İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü Çalışma Bakanlığına bilgi verecektir (BEKY.19).

V. SAHA DENETİMLERİ AŞAMASI

Çevre Bakanlığı ile Çalışma Bakanlığının ortaklaşa hazırlayacağı denetim planı/programına göre alt ve üst seviyeli işletmeciler kuruluşları yılda en az bir kez işletmeciler tarafından büyük kazaları önlemek ve bu kazaların insan ve çevreye olan zararlarını sınırlandırmak için güvenlik yönetim sisteminde proses güvenliğine ilişkin teknik ve organizasyonel önlemlerin alınıp alınmadığı ve mevzuatta diğer yükümlülüklerin işletmeciler tarafından yerine getirilip getirilmediği denetlenir. Güvenlik yönetim sisteminin denetimi esnasında güvenlik raporu, dâhili acil durum planı ve büyük kaza önleme politika belgesi de dikkate alınacaktır (BEKY.22/IV).

Plansız/program dışı denetimler ise **kaza sonrası ve gerekli görülen hallerde** yapılacaktır. Bu tür program dışı denetimlerde ;

- a) Kazanın analizi yapılarak kazanın meydana geliş sebeplerini ve gelecekte benzer kazaların meydana gelmemesi için alınması gereken tedbirleri tespit etmeye yönelik incelemelerde bulunulacak,
- b) Benzer kazaların meydana gelmemesi için işletmecilerden gerekli tedbirlerin alınması istenecek,
- c) Bu kuruluşun üst seviyeli bir kuruluş olması durumunda acil durum planlarının uygulanıp uygulanmadığı denetlenecek,
- c) İşletmecinin kamu kurum/kuruluşlarına bilgi verme yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği kontrol edilecektir (BEKY.22/VI).

VI. HAYAT HATTI ve SIĞINMA ODASI

Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliğine eklenen Ek 1/I-a maddesiyle işletmecilere kamuoyunda "hayat hattı" olarak adlandırılan oksijenli ferdi kurtarıcı değişim veya dolum istasyonlarını kurma zorunluluğu getirmiştir. İşletmeciler faaliyet alanları ile yeryüzüne çıkış ağız arasında oksijenli ferdi kurtarıcı değişim veya dolum istasyonları kuracaktır. Bu iki nokta arasında **oksijenli ferdi kurtarıcı değişim veya dolum istasyonu** kurulup kurulmayacağına, kurulacaksa hangi mesafeler arasında olacağına yönetmelikteki tablolarda belirtilen şartlar çerçevesinde tercih edilen oksijenli ferdi kurtarıcıların özellikleri dikkate alınarak karar verilecektir. İşletmeciler oksijenli ferdi kurtarıcı değişim veya dolum istasyonlarını yeraltında yaşanan göçük, su baskını, patlama, yangın gibi acil durumlardan etkilenmeyecek şekilde teçhiz edecektir. Bu yönetmeliğin yayımından sonra 23/4/2015 tarih ve 29335 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulan 6645 sayılı kanunun 5 inci maddesiyle 6331 sayılı kanuna 30/III. fıkrası eklenerek kamuoyunda yaşam odası olarak bilinen

“sığınma odası” kurma zorunluluğu getirilmiştir. Sığınma odalarının teknik özellikleri ulusal ve uluslararası standartlara uygun olacak, maden işyerlerinin hangilerinde sığınma odası kurulacağı ise Bakanlıkça 1 yıl içinde çıkarılacak yönetmelikle belirlenecektir. Burada vurgulamak istersek, sığınma odası kurma zorunluluğu sadece metal madenlerinin çıkarıldığı işyerlerine uygulanacak buna karşın kömür madenlerinde ise sığınma odası yerine hayat hattı denilen 15-20 metre aralıklı oksijenli ferdi kaza dolum ve değişim istasyonu kurma yükümlülüğü getirilecektir.

Hayat hattı ve sığınma odasının mevzuatta açıkça öngörülmesi memnuniyet veren olunlu bir gelişmedir. Böylece işletmecilerin kaza sonrasında “mevzuatta yoktu” mazeretinin arkasına sığınma dönemi sona erecektir.

VII. SONUÇ

Türkiye halen ölümlü iş kazası istatistiklerinde Avrupa Birliği bölgesinde birinci, dünya ölçeğinde dördüncü sırada bulunmaktadır. Her iş gününde 175-250 arasında kaza olmakta, ortalama 3-4 işçi hayatını kaybetmekte ve daha fazlası da yaralanmaktadır. İş kazalarının ekonomideki doğrudan maliyetinin hesaplanması mümkündür. Fakat kazaya uğrayan işçi yakınlarının uğradığı maddi ve manevi kayıpların hesaplanması asla mümkün olmayacaktır.⁹ Amerika Birleşik Devletlerinde federal iş sağlığı ve güvenliği kanunu 1970 yılında, Kore Cumhuriyetinde 1981, Yunanistan’da 1985 yılında yasalaşmıştır. Türkiye’de 2012 yılında uygulanmaya başlanan iş sağlığı ve güvenliği kanununun daha çok çeviri mahiyetinde Avrupa Birliği direktifleri ve mevzuatından alındığı görülmektedir. Bu nedenle bünyesinde ülkenin şartlarına özgü değişiklik taleplerini her zaman hissettirecektir.

Günlük yaşamda vatandaşlar Soma ve Ermenek’te meydana gelen kazaları büyük kaza olarak algılamışlarsa da hukuken meydana gelen kazalar büyük endüstriyel kaza sayılmamıştır sıradışı olsa bile. Diğer bir şekilde anlatmak istersek, fiilen (de facto) ülke genelinde büyük kaza olarak bakılıp kriz masası oluşturularak kurtarma çalışmalarının yapıldığı, birinde 301 diğerinde 18 işçinin yaşamını yitirdiği kazalar hukuken büyük bir kaza olarak telakki edilmemiştir. Yaşamını yitiren işçi sayısı ne kadar çok olursa olsun teknik anlamda esas alınan sektör kimyevi maddelerle çalışılan sektörler olduğu için hukuken kayıpların çokluğu önem arz etmemiştir. Hukuk her zamanki gibi fiili durumun gerisinde kalmış ve ona yetişememiştir. Kimyevi maddelerle çalışan işyerlerini iş sağlığı ve güvenliği yönüyle düzenlemek için çıkarılan bahsettiğimiz yönetmeliğin 01/01/2017 tarihinde tümüyle yürürlüğe gireceği, bir geçiş dönemi öngörüldüğü düşünülürken daha alınması gerekli çok mesafenin olduğu görülmektedir.

Madenlerde, taş ocaklarında ve sondaj kuyusu vasıtasıyla minerallerin ve hidrokarbon bazlı doğal maddelerin **aranması ve çıkarılması** faaliyetlerine (yer altı işleri) uygulanmayan yönetmelik hükümlerinin daha hafif ve az tehlikeli olan madenlerde, taş ocaklarında ve sondaj kuyusu vasıtasıyla minerallerin ve hidrokarbon bazlı doğal maddelerin **işlenmesi ve depolanması** faaliyetlerine uygulanması (yer üstü işleri) ise teknik olarak hatalı düzenleme yapıldığı kanısını uyandırmaktadır. Bu düzenlemenin değiştirilmesi ve daha ağır koşullarda çalışan yer altı maden işlerinin kapsama dahil edilmesi yönünde değişiklik yapılması önerilmektedir.

6645 sayılı kanunla iş sağlığı ve güvenliği normlarına eklenen “sığınma odası” kavramının gecikmiş fakat yerinde bir düzenleme olduğunu belirmeliyiz. Lakin kömür madeni/metal madeni ayrımı yapılması halinde sığınma odası kurma yükümü sadece metal madenlerine özgü olacağından kömür

⁹ Ofluoğlu, Doğru, 2011, s. 216.

madenciligi iş güvenliği yönüyle bünyesinde eksiklik barındıracaktır. Hayat hattı ile işçilerin madene giriş-çıkışlarında yardımcı olacak takip sistemi getirilmesi de güvenlik tedbirlerini önemli ölçüde artıracaktır.

6645 sayılı kanunla daha önce madenlerin yer altı işlerinde günlük en çok 6 saat, haftalık en çok 36 saat olarak belirlenen çalışma süresinin sırasıyla 7,5 ve 37.5 olarak değiştirilerek yükseltilmesi kanımızca eskiye dönüş olarak görülmelidir.

Son olarak belirtmek istersek, büyük endüstriyel kazaları esas alan yönetmelikteki sektör seçiminin yeniden yapılması madenlerin yanısıra riskli sektörlerden tünel ve kanalizasyon yapımı ile inşaat işlerinin kapsama dahil edilmesi gerektiği kanısındayız. Madenlerin yer altı işlerinde maden arama ve çıkarma işleri nedeniyle meydana gelen kazalar hukuken büyük bir kaza şeklinde tanımlanmamakta rutin olmayan veya alışılmışın dışında diyebileceğimiz büyük bir kazaya dönüşmektedir. Dileğimiz büyük çaplı maden kazalarının bir daha yaşanmamasıdır. Bu tür kazaların ortaya çıkması durumunda Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkında Yönetmelik hükümlerinin madenlerin yer altı işlerinde arama ve çıkarma faaliyetlerine, tünel ve kanalizasyon yapımı işleriyle inşaat işyerlerine de teşmil edilmesi önerilmektedir.

İş sağlığı ve güvenliği kanımızca bir kültür meselesidir. Batılı ülkelerde alınacak tedbirler küçük yaştan itibaren hem okulda hem de ebeveynler tarafından çocuklara öğretilmektedir. İlköğretim düzeyinden başlayarak Milli Eğitim müfredatına iş sağlığı ve güvenliği derslerinin konulması, üniversitelerde iş sağlığı ve güvenliği bölümlerinin yaygınlaştırılması uzun vadede kalıcı çözüm sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akyiğit, Ercan ; **Maden İşyerlerinde Çalışma Süreleri ve Fazla Çalışma**, TUHİS Dergisi, Sakarya, Şubat, Mayıs, Ağustos, Kasım 2014, C:25, S: 3,4,5,6.

Güven Çankaya, Osman ; **Rödövens Alt İşverenlik Sözleşmesi Midir?** Kamu-İş Dergisi, Ankara, 2014, C:13, S:13.

Ofluoğlu, Gökhan , Doğru, Tarık ; **Türkiye’de İnşaat İşkolundaki Kazaların Ekonomik Boyutları**, Kamu-İş Dergisi, Ankara, 2011, C:11, S:4.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Strassbourg, R.G : 22.05.1997-22996.

96/82/EC sayılı Avrupa Konseyi Direktifi.

176 sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nun Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Sözleşmesi.

2709 sayılı kanunla kabul edilen 1982 Anayasası.

2872 sayılı Çevre Kanunu.

3213 sayılı Maden Kanunu.

4857 sayılı İş Kanunu.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu.

5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kanunu.

6098 sayılı Borçlar Kanunu.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu.

6552 sayılı Torba Kanun.

6645 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.

Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkında Yönetmelik.

Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği.

TÜİK İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırması. Ankara. 2013.